

ספירת ציפורי הבר הארצית בחצר- בגני הילדים

שלומית ליפשיץ, דורון להב ואורית אלמוג

זו השנה הרביעית שבכל רחבי הארץ נעשתה ספירת ציפורי הבר במקומות יישוב. השנה השתתפו בספירה חובבי ציפורים, בתי ספר וגני ילדים ב-130 יישובים.

מבצע ספירת ציפורי הבר נערך אחת לשנה במהלך שבועיים – בשבוע האחרון של חודש ינואר ובשבוע הראשון של חודש פברואר, ומטרתו לאסוף מידע על ציפורי הבר שבקרבתנו. פעילות זו נועדה לזהות שינויים באוכלוסיות הציפורים במהלך השנים, במסגרת הניטור (איסוף מידע ופיקוח) הנעשה לשם שמירה על החי הטבעי בארץ.

להיבט הלימודי-חינוכי של מבצע הספירה נודעת גם כן חשיבות רבה – זהו אמצעי מצוין לחנך את האדם להתבוננות בטבע ותוך כדי כך להכיר את הטבע שבקרבת משכנותיו, ליהנות ממנו וללמוד להעריכו. לא ייאמן כמה דברים מעניינים רואים כשצופים בטבע בחצר במשך עשרים דקות!

✓ החוחיות והפרושים עוקבים אחרי העורבים אל עץ הפקן, מחכים שהעורבים יזרקו פקן על הארץ ואחר כך יורדים כולם לאכול את הפקן המפוצח;

✓ העורבני נוטל בלוט של אלון וטומן אותו בערמה תחוחה של חולד;

✓ השחרור, העומד בשקט מתחת לשיח, מושווה לחלוטין עד שאינו נראה כלל, אך כשהוא מרגיש בטוח דיו הוא מתחיל להעיף את העלים היבשים שעל הקרקע כדי לחפש מתחתיהם שלשולים;

✓ הבולבול, העומד מעל, מסתכל עלינו בסקרנות תוך הטיית ראשו;

✓ הצופית מגיעה לפרח ההיביסקוס, נעמדת מאחוריו, עושה חור בחלקו התחתון ושותה את הצוף בלא להתלכלך באבקני הפרח;

✓ הצופית הזכר הצבעוני והגנדרן עומד ושר;

✓ נחילאלי מגרש נחילאלי אחר;

✓ דרורי הבית עושים אמבטיית חול;

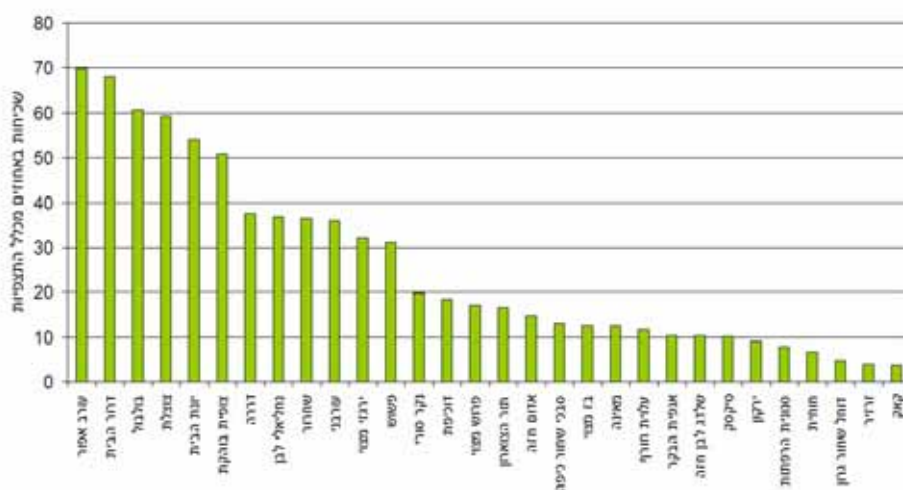
✓ השחרור מתרחץ באמבטיית מים ועוד מראות ותגליות מעניינות.

כאמור, בכל רחבי הארץ מתבוננים, חווים חוויות מפתיעות וגם סופרים. כל תוצאות הספירות מועברות אלינו ואנו מעבדים אותן. כך אוספים את כל המידע ולומדים ממנו.

צילומים: פשוש (אבי בלומן), שחרור שבפיו שלשול (יהודה כץ), בולבול (איתן קאופמן), צופית על היביסקוס (אבי בלומן), דוכיפת ונחילאלי (איתן קאופמן)

עיון בתוצאות הסקר האחרון שנערך בינואר-פברואר 2009 מעלה, כי נדגמו 30 מינים שונים של ציפורים הנפוצים בסביבת משכנות האדם, החל מהציפורים הנפוצות והמוכרות כגון עורב, דרור, צוצלת, יונה, בולבול, צופית, נחילאי, דררה ועורבני, וכלה בציפורים אחרות מוכרות פחות, כגון ירגזי, פשוש, נקר, פרוש, אדום-חזה, סבכי, עלווית קאק ועוד (ראו תרשים 2 להלן).

שכיחות הציפור בתצפיות השונות

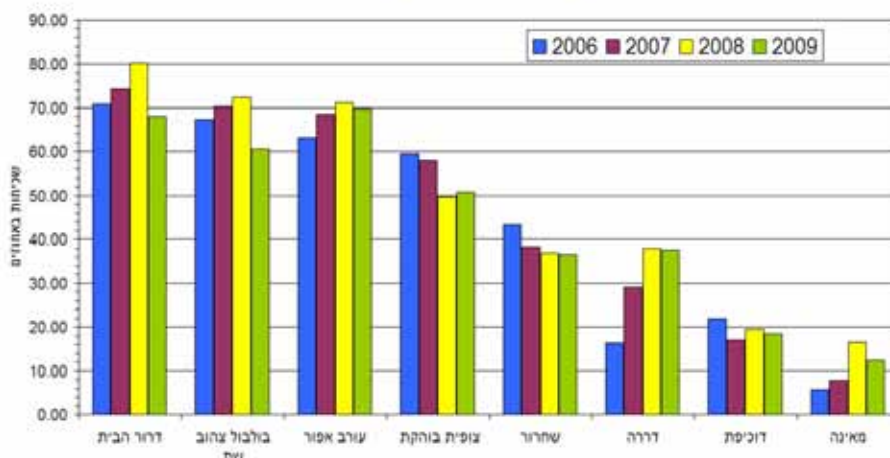

תרשים 2

בדו"ח המסכם של הסקר נמנים שמות כל היישובים ומוסדות החינוך שהשתתפו בסקר, ובהם גם גני הילדים ובתי הספר. כל מוסד חינוכי שהשתתף בסקר קיבל תעודת הוקרה על השתתפותו.

הסקר במלואו מוצג באתר של "המרכז לטיפול ציפורי הבר בחצר הבית" וכל המבקש להרחיב את ידיעותיו בנושא מוזמן לגלוש.

שינויים במהלך השנים בשכיחות המין בתצפיות

תרשים 3

עיון בתוצאות הסקר ובתרשימים מלמד דברים רבים, למשל:

- בשנת 2009 עלו העורבים מהמקום השלישי למקום הראשון והוכתרו בתואר "הציפור שנצפתה פעמים רבות יותר מכל הציפורים"; בכך הם דחקו את הדרורים מהמקום הראשון למקום השני והמכובד.
- הדוכיפת הוותיקה מאוד בארצנו נבחרה בשנה שעברה להיות "הציפור הלאומית". היה חשש להתמעטות מספר הדוכיפתים בשל תחרות על מקומות קינון ומזון עם המאיונות הפולשות שהגיעו זה מקרוב, אולם בסקר נמצא כי הדוכיפת שומרת על יציבות ושיעורה בציפורים הנצפות עמד על 18 אחוז, בדומה לשנים הקודמות (ראו תרשים 3 לעיל).
- מספרי הציפורים הפולשות, הדררה והמאינה, שעלו במידה מבהילה בשנים האחרונות, מצביעים על הפסקת המגמה הזו: הדררה התייצבה על מספר זהה לזה שהיה בשנה שעברה ושיעורה בתצפיות הוא 38 אחוז בקירוב. המאינה נצפתה בשיעור נמוך יותר מזה שהיה בשנה שעברה: רק כ-12 אחוז מכלל התצפיות דיווחו על נוכחות מאינה השנה לעומת 17 אחוז בשנה שעברה.
- נתון אחר העלול להדאיג לגבי המאינה הוא הופעתה לראשונה בדיווחים המגיעים מאזור גב ההר של הרי יהודה. הדיווח הגיע ממושב ישעי שליד בית שמש. מהצפון לא הגיעו דיווחים על מאינה.

אם תעיינו בנתוני הסקר במלואם, תוכלו להסיק עוד מסקנות מעניינות. כאמור כל נתוני הסקר מופיעים באתר "המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית", <http://www.yarbirds.org.il>.

מה חשיבותן של ציפורי הבר שליד משכנות האדם?

כפי שניתן להתרשם, אנו משקיעים מאמץ רב בספירת ציפורי הבר. מהי חשיבות הספירה? ציפורים מטיבן יכולות לעוף ובכך אין כל חדש. מכיוון שהן יכולות לעוף, הן יכולות לבחור לעצמן את בית הגידול הטוב ביותר בעבורן. מהו בית גידול טוב? התשובה תלויה בציפור ש"נשאל": הדוכיפתים, למשל, מעדיפות לבנות את הקן בחורים בעצים, במבנים שונים ובגגות בתים; העורבים מעדיפים לקנן בצמרות של עצים גבוהים ולהרחיק את הגוזלים מפני החתולים המאיימים. כלומר, ציפורים "מצביעות בכנפיהם". כאשר אנו מוצאים מספר רב של מיני ציפורים בסביבה מסוימת, אות הוא כי נאה וטוב המקום בעיניהן. מאחר שהציפורים המתגוררות בקרבת משכנות-אדם מושפעות משוניים המתחוללים בסביבה, כגון התמעטות השטחים הפתוחים, זיהום תעשייתי, פיתוח חקלאות, בניית בתים גבוהים, שתילת גינות נוי ועוד, ומאחר שרגישותן לסביבה רבה, הן משמשות לנו, בני האדם, כביו-אינדיקטור (סמן ביולוגי) למידת הבריאות או ההרס של הסביבה. משמעות הדבר היא, שכאשר יש מגוון עשיר של מיני ציפורים בסביבה מסוימת, הדבר מעיד כי סביבה זו בריאה, כלומר עשירה בבתי גדול, מאוזנת מבחינת מארג המזון שלה ומספקת את כל צורכי הציפור בדרך המיטבית. כאשר המינים בסביבה מועטים – אף שמספר הפרטים עשוי להיות רב, למשל שדה שיש בו יונים ועורבים רבים בלבד – הדבר מעיד על סביבה לא בריאה שיש בה הפרעות, סביבה דלה בבתי גדול ואינה מאוזנת מבחינה אקולוגית – ובעיקר לא נעימה לציפורים האחרות המדירות רגליהן ממנה.

מבצע ספירת ציפורי בר בחצרות

כאמור, במבצע הספירה משתתפים רבים. אנו רוצים לשתף אתכם בדיווח של הגנת אורית אלמוג מ"גן איילים" בעין איילה שלמרגלות הכרמל, המשתתפת זו השנה השנייה: "כדי לבצע את הספירה בגן הילדים היה צורך לעניין את ילדי הגן ולהלהיב אותם בכל מפגש עם ציפורים בטיולים המשותפים שלנו מתחילת השנה. בטיולים התאמנו ולמדנו לזחול לאט ובשקט על פי הוראותיי שניתנו בלחישה, כדי להתקרב ככל האפשר לציפור וכדי שלא תתעופף לפני הגעת אחרוני הילדים. כך ערכנו תצפיות על התנהגותן של הציפורים ולמדנו לזהות כמה ציפורים נפוצות מהסביבה הקרובה. הרשימה הלכה וגדלה עם כל טיול. העמקת הידע נעשית בגן. הילדים מביאים כתבות מהעיתון או מספרים על מפגשים מעניינים עם ציפורים שהתרחשו בטיולי השבת או ליד הבית. כל סיפור כזה מרחיב את הידע, וכך הולך הידע ומעמיק עם הזמן. גם ההורים באים לספר בהתלהבות אילו ציפורים פגשו ומבקשים לברר פרטים לגבי ציפור זו או אחרת. לקראת הספירה הדפסתי מגדירים מאתר האינטרנט, חילקתי את ילדי הגן לשתי קבוצות, ציידתי כל ילד במגדיר והתיישבנו על ספסל בגן הציבורי הקרוב לגן. כל ילד שראה ציפור הצביע עליה, בלא לצעוק כמובן. אני עצמי עזרתי בזיהוי שמה לפי המגדיר וסימנתי בטופס. לאחר רבע שעה החזרתי את הקבוצה הראשונה ויצאתי עם הקבוצה השנייה לתצפית של רבע שעה. כשסיימנו, חלקנו את חוויותינו וסיכמנו את התוצאות. מילאנו את הטופס, הכנסנו למעטפה מבוילת והלכנו יחד לדואר לשלוח את הספירה שלנו".

מהלך הספירה

כמה פעמים נעשית הספירה? הספירה נעשית אחת לשנה.

מהו המקום המתאים לספירה? גינה, פארק ביישוב או פינה שקטה ביישוב שבה ניתן לצפות בציפורים. ניתן גם לצפות מחלונות וממרפסות בעיר.

מה גודל תחום הספירה? רדיוס השטח שבו יש לספור את הציפורים לא יעלה על כ-50 מטר. רצוי לדגום

יותר משטח אחד ויש לוודא שמרכזו של שטח ספירה אחד מרוחק 100 מטרים ממרכזו של שטח ספירה אחר. גובה אזור הספירה מגיע עד מעט מעל לצמרות העצים. יש לדווח על ספירה אחת בלבד מכל מקום. **באילו שעות כדאי לספור?** בין השעות 06.00 עד 10.00 בבוקר. בשעות אלה הציפורים פעילות בחיפוש אחר מזון ולכן ניתן לצפות בהן ביתר קלות. ניתן גם לספור בשעות אחרות. **משך הספירה:** כעשרים דקות

איך מצטרפים לסופרים ?

עליכם לעשות הכנות אחדות לפני שתוכלו להשתתף במבצע הספירה. עליכם לקרוא את ההנחיות לעריכת הספירה ביתר פירוט. ראשית, יש ללמוד לזהות את ציפורי הבר; רצוי ללמוד להכיר גם את קולותיהן. באתר האינטרנט של "המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית" תוכלו למצוא מידע ותמונות של ציפורים בקרבת משכנות האדם במדור "מידע על ציפורים". כמו כן תוכלו להיכנס למדור "פינת הילדים" ולהתאמן בזיהוי ציפורים לפי מראן ולפי קולותיהן. מלבד מידע רב על הציפורים שבחצר, יש באתר הנחיות לקראת הספירה ומומלץ לקרוא אותן. רצוי להדפיס את הטופס המצוי באתר כדי שישמש אתכם בספירה בשטח. ניתן לבחור בשפת הטופס ובשפת המידע (עברית, ערבית או אנגלית). לבסוף יש לבחור יום מתוך ימי הספירה, להחליט על מקום הצפייה ולהצטייד בטופס ובכלי כתיבה. אם תזדקקו להסברים נוספים תוכלו לפנות אלינו.

כיצד סופרים?

עמדו או שבו בשקט במקום אחד. הביטו סביב בשטח שבחרתם. יש להקדיש כעשרים דקות לכל ספירה. חמש הדקות הראשונות תוקדשנה להתמקמות בשטח ולהתרגלות. את שאר הזמן הקדישו לזיהוי הציפורים ולספירתן. זהו את הציפורים, רשמו את מינן ואת מספרן.

כיצד תימנעו מספירה כפולה?

כאשר הציפורים הנספרות רבות והן נעות בשטח (למשל להקה גדולה של דוררים), נסו לספור את מרב הציפורים שאתם רואים בעת ובעונה אחת במהלך זמן הספירה. רשמו את הנתונים בטופס שהדפסתם מאתר האינטרנט. שם גם תמצאו לאן עליכם להעביר את הטופס. נתוני הסקר מתפרסמים באתר "המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית" כעבור שבועות אחדים.

לסיכום:

השתתפות בסקר ספירת הציפורים בחצר הבית מעניקה חוויה רגשית ולמידה רבת-תועלת. תוך כדי התהליך אנחנו מתבוננים על הסביבה ולומדים להכיר אותה, לאהוב אותה ולרצות לשמור עליה. החוויה הזו של תצפית בציפורים חופשיות היכולות לבחור – ובחרות – לגור לצדנו, טובה ומעשירה ואף מלמדת טוב לאין שעור לעומת צפייה בציפורים שמגדלים בכלובים. כדאי להצטרף אלינו. בהצלחה לציפורים, לצפרים ולכולנו.

שלומית ליפשיץ, מנהלת שותפה shlompof@netvision.net.il טל' נייד: 054-7689948
דורון להב, מנהל שותף yardbirdsil@gmail.com
המרכז לטיפול ציפורי הבר בחצר הבית www.yardbirds.org.il
אורית אלמוג, גגנת ב"גן איילים" במושב עין איילה. ספרה את ציפורי הבר זו השנה השנייה
gan_ayalim@walla.com

לעיון נוסף

- אתר המרכז לטיפול ציפורי הבר בחצר הבית <http://www.yardbirds.org.il>
- סיכום סקר ציפורים רביעי, ינואר-פברואר 2009 (באתר טיפוח ציפורי הבית) http://www.yardbirds.org.il/calendar/birdwatch_2009/Bird%20Survey%20Sum%202009%20heb.pps

ועוד משהו המסביר לנו מדוע כדאי לפתח את ההתבוננות בעולם הסובב אותנו בגיל הרך, מתוך ספרו של ריצ'רד פיינמן "מה אכפת לך מה חושבים אחרים?" המשך הרפתקאותיו של איש מוזר כפי שסופרו לרלף לייטון (תרגום: עמנואל לוטם, תל-אביב: מחברות לספרות, 1996, עמ' 13–14).

ריצ'רד פיינמן (1918–1988), פיזיקאי יהודי אמריקני, חתן פרס נובל לפיזיקה לשנת 1965, הוא אחד מגדולי המדענים של המאה העשרים. ספרו מציג ממקור ראשון את הנפלאות שמילאו את חייו. בקטע שלהלן מספר פיינמן על הקשר המיוחד בינו לבין אביו שהשפיע על אהבתו למדע ועל בחירתו במדע כדרך חיים, כל זאת במהלך תצפית בציפורים:

ילד אחד אמר לי, "אתה רואה את הציפור הזאת?" איזה מין ציפור זאת?"

אמרתי, "אין לי מושג ירוק איזה מין ציפור זאת."

הוא אומר, "זה טרד-חום גרון. אבא שלך לא מלמד אותך כלום!"

אבל זה בדיוק להיפך. הוא כבר לימד אותי: "רואה את הציפור הזאת?" הוא אומר. "זה סבכי ספנסר." (ידעתי שהוא לא יודע את השם האמיתי.) "טוב, באיטלקית קוראים לו...בפורטוגלית זה...בסנית זה...וביפנית זה..."

אתה יכול לדעת את השם של הציפור הזאת בכל השפות בעולם, אבל בסופו של דבר אתה לא יודע שום דבר, באופן מוחלט, על הציפור הזאת. אתה יודע רק על בני-אדם בכל מיני מקומות, איך הם קוראים לציפור הזאת. אז בוא נסתכל על הציפור ונראה מה היא עושה – זה מה שחשוב. (למדתי בגיל צעיר מאד מה ההבדל בין לדעת את השם של משהו לבין לדעת משהו.)

הוא אמר, למשל תראה את זה: הציפור מנקרת את הנוצות שלה כל הזמן. אתה רואה איך היא מסתובבת ומנקרת את הנוצות שלה?"

"אהה."

הוא אומר, "למה אתה חושב שציפורים מנקרות את הנוצות שלהן?"

אמרתי, "טוב, אולי הן מבלבלות את הנוצות שלהן כשהן עפות, אז הן מנקרות אותן בשביל ליישר אותן."

"בסדר," הוא אומר. "אם זה ככה, אז הן צריכות לנקר המון בדיוק אחרי שהן גמרו לעוף. ואחרי שהן היו על הקרקע כמה זמן, הן מנקרות הרבה פחות – אתה מבין על מה אני מדבר?"

"אהה."

הוא אומר, אז בוא נראה אם הן מנקרות יותר אחרי שהן עפות."
לא היה קשה לראות את זה: לא היה הבדל גדול בין ציפורים שהסתובבו על הקרקע כמה זמן לבין אלה שרק עכשיו נחתו. אז אמרתי, אני נכנע. למה ציפור מנקרת את הנוצות שלה?"
"כי יש לה כינים, והן מציקות לה, "הוא אומר. "הכינים אוכלות חתיכות חלבון שנושרות מהנוצות שלה."

והוא המשיך...בסופו של דבר הוא אומר, "אז אתה רואה, בכל מקום שיש מקור של מזון, תהיה צורת חיים כלשהי שתמצא אותו."

טוב, ידעתי שאולי זאת לא בדיוק כינה, ואולי זה לא בדיוק נכון...יש לשער שסיפור לא היה נכון בפרטים, אבל מה שהוא סיפר לי היה נכון בעיקרון.

ועוד ממשיך פיינמן וכותב:

מכיוון שלא היה לי ניסיון עם הרבה אבות, לא הבנתי עד כמה הוא יוצא דופן.
ככה חינך אותי אבא שלי, עם דוגמאות ושיחות כאלה: שום לחץ – רק שיחות נחמדות ומעניינות. זה נתן לי מוטיבציה למשך שאר ימי חיי, ובגלל זה אני מתעניין בכל המדעים.

נפלתי בפח אפשר להגיד – כמו מישהו שקיבל משהו נפלא כשהוא היה ילד, והוא לא מפסיק לחפש אותו מאז. תמיד אני מחפש, כמו ילד, את הדברים הנפלאים שאני יודע שאני אמצא – אולי לא כל פעם, אבל לפעמים.

